Till Riddaren m. m.
Kapten V. G. Balck
vänskapsfullt
från förf.

Min Lefnadsteckning

SAMT

Smärre Dikter

AF

T. J. HARTELIUS
MED. DOKT., PROFESSOR.

STOCKHOLM
A. L. NORMANS FÖRLAGS-EXPEDITION
(I KOMMISSION).

HARTELIUS

LEFNADSTECKNING

MIN LEFNADSTECKNING

SAMT

SMÄRRE DIKTER

AF

T. J. HARTELIUS,

MED. DOKT., PROFESSOR.

STOCKHOLM
A. L. NORMANS FÖRLAGS-EXPEDITION
(I KOMMISSION).

1891

STOCKHOLM, TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET, 1891.

Min lefnadsteckning.

Vid 72 års ålder, då jag kände mig vanmäktig inför nutiden och hopplös för den kommande, ställde jag framför mig frågorna: skall jag uppteckna några drag ur min förflutna lefnad och förhållanden, som haft inflytande på min personlighet, eller skall jag icke? Förefinnas de förutsättningar, som göra företaget till en möjlighet? Många och tungt vägande skäl talade emot att framställa min obetydliga person. Man vill gärna i en lefnadsteckning se en glänsande och triumferande bild, något snillrikt, en forskande och banbrytande kraft, en storslagen personlighet. Då inga sådana glanspunkter erbjuda sig, hade det kanske varit klokare att afstå från något beslut.

Men jag såg frågan från en annan synpunkt. Det är icke endast det stora och lysande, som är

lärorikt. Vi lefva i en ofullständig värld, där det ofullkomliga kan och måste få gälla för hvad det är. Det är de små varelserna, som i det fördolda arbeta efter Skaparens anvisning på världsbyggnaden — på de undre lagren hvila de öfre och högre. I mänskligheten hafva äfven mindre krafter fått sitt arbetsfält, hvarvid hufvudfrågan är — om icke alltid inför människors ögon, dock inför Honom, som håller rättvisans vågskålar i sin allsmäktiga hand — icke huru mycket, utan huru det har blifvit bearbetadt. Att förnuftigt tänka och fritt handla utgöra en självständig personlighet och bilda kärnan i en upphöjd karaktär. Vid personligheten och karaktären är intresset fäst. På så sätt kan en persons lefnadshistoria erbjuda en lärdom, så vida lefnadsteckningen är sann och upptager så väl skuggor som dagrar.

Föräldrahemmet.

År 1818 den 15 Februari föddes jag i Hemmesdynge församling af Malmöhus län. Fädernehemmet var beläget i sydligaste delen af Skåne, en knapp fjärdingsväg från Östersjön, som var från hemmet synlig med en imponerande anblick. En liten bäck slingrade sig där förbi på sin väg till Östersjön, och sjöng hvarje vår en förhoppningens vårsång. Detta var ett inslag af poetisk skönhet. I öfrigt ägde stället och trakten närmast omkring

ej någon utmärkande naturskönhet: här saknades skog, berg och höjder. Boningshuset var ytterst anspråkslöst, bar ej spår af skönhet. De stödjande delarne: stolpar, bjälkar, sparrar, voro af trä, men väggar och golf af lera samt taktäckningen af halm. Hela boningshuset innehöll 2 större och 1 mindre rum samt ett rymligt kök med underafdelningar af pigkammare och skänkrum. Drängstuga var inredd i ladugården. Ladugården bestod af 3 byggnader sammanhängande så, att de liksom bildade 3 sidor i en kvadrat. Boningshuset var, ehuru ej sammanhängande med de öfriga byggnaderna, uppfördt dock så nära intill dessa och på ett sätt, att det utgjorde den fjärde sidan i kvadraten. Detta byggnadssätt var allmänt i Skåne, ehuru det var i hög grad olämpligt med hänsyn till fara för eldsvåda, ty det var att kasta alltsammans i gapet på den härjande fienden. Motivet för detta byggnadssätt var väl att bereda lugn inom det inneslutna området.

Mina föräldrar voro enkelt och tarfligt bondfolk, välsignade med 8 barn, af hvilka 4 voro äldre och 3 yngre än jag. Af dessa hörde 5 till det manliga och 3 till det kvinliga släktet. Om mina syskon kan i korthet sägas, att de artade sig väl, voro beskedliga och stillsamma. Alla fingo sig i trakten en jordtorfva, från hvilken de erhöllo sin ekonomiska bergning. Vår moder var arbetsam, god och ömt omtänksam om sina många barn.

Hon var gudfruktig, undergifven och ödmjuk, allvarsam och något sorgbunden. Hennes bokliga bildning inskränkte sig till att i unga åren utantill hafva lärt sig lilla och stora katekesen och att hjälpligt kunna innantill läsa bibeln och andliga böcker. I senare åren var hon sjuklig och svag och gick med döden bort vid 50 års ålder.

Vår fader var i unga åren en driftig bonde (han uppnådde 53 års ålder). Han skötte sin jordegendom lika bra eller lika illa som andra på denna tid, ty åkerkulturen stod på låg ståndpunkt: det gick efter slentrianens och traditionens princip. Vår fader var egentligen en god hushållare: sparsam och beräknade, i flera afseenden fördelar och olägenheter. Af naturen hade han ett fromt och mera mildt sinnelag, var ej sträng mot barnen — jag kan ej minnas, att han handgripligen agade någon af oss; detta öfverlemnade han åt vår moder. Det kan om honom sägas, att han var en god och omtänksam familjefader, så länge han ej blef slaf under dryckenskapslasten.

* * *

Ända från slutet af 14:de århundradet, då bränvinet infördes till Sverige som ett njutningsmedel, till närvarande dag torde det aldrig framträdt mera hotande än vid den tidpunkt, som här är i fråga. Från snart sagdt oräkneliga källor utflödade denna

giftdryck; ty vid hvarje liten hemmansdel producerades bränvin och dracks af gammal och ung, rik och fattig — visserligen af flertalet måttligt, som det kallades, men öfvergick ganska vanligt till omåttlighet. Jag såg redan som barn på nära håll dryckenskapens förfärliga följder: tankeförmågan förslöas, omdömeskraften fördunklas, pliktkänslan omtöcknas och den moraliska kraften förlamas, karaktären omvrides och sjunker ned till djurisk råhet. Dryckenskapens demon förstör husfriden, omintetgör familjens trefnad och lycka. Dryckenskapen försvagar de kroppsliga krafterna, underminerar hälsan, framkallar sjukdom och för tidig död.

* * *

Min barndom och ungdom till 21 års ålder.

Man hör personer uppgifva, att de äro i stånd att minnas vissa händelser från sitt första och andra år. Från hvad tidpunkt af barnets tillvaro hjärnans utveckling hunnit det stadium, att intryck kunna mottagas och fixeras, torde vara mycket olika hos olika individer, men sällsynt måste det vara, att barnet kan under sitt första lefnadsår kvarhålla intryck för någon längre tid. Med undantag af ett dunkelt minne af ett par händelser, som inträffade under det jag var omkring 2 år, går minnet ej tillbaka längre än till 3:dje året.

Jag äger ej några bittra minnen från min tidigare barndom, ehuru förhållandena ej voro ägnade

att synnerligen gynna den kroppsliga och andliga utvecklingen. De hygieniska förhållandena voro ingalunda i allt förträffliga.

Jag vill här göra den anmärkningen, att anförandet af faktiska förhållanden ingalunda afser att tadla mina föräldrars görande och låtande, ty de stodo under inflytande af sin tid. Hvarje tid har sitt lynne, sin vana och sin uppfattning, som i mycket afvika från en annan tids.

Födan var till kvantiteten tillräcklig, men i närande värde underhaltig. Brödet utgjorde hufvudartikeln i vår föda. Det är till sin kemiska sammansättning ej sådant, att det enbart kan uppehålla krafter och utveckling och kan ej ens i längden lifnära. Det var icke alltid välsmakande. Rågen, som uteslutande begagnades, var till sin beskaffenhet icke alltid så god, att den kunde gifva ett godt bröd. Härtill kom oskicklighet i bakningssättet, som ofta gjorde sig gällande. Skall brödet vara fullt närande, så måste det förtäras med kött, mjölk, ost, smör o. s. v. Potatis var näst brödet en daglig föda och fick vanligen representera kött, men potatisen äger ännu mindre än brödet förmåga att enbart utgöra en tillräcklig näring. Af kött bjöds nästan endast saltadt eller rökt fläsk. Mjölk är ett förträffligt näringsmedel och välsmakande både som sur och söt, men bjöds alltför ofta då den var blåsur. Kål och ärter användes äfven; men äro för barn mindre välsmakande. Grönsaker

i öfrigt begagnades icke till vår föda. I allmänhet kan det sägas, att kokkonsten ej var vuxen sin uppgift att sammansätta födan: de kemiska beståndsdelarne måste nämligen vara i lämpligt mängdförhållande till hvarandra, så att födan blir lättsmält, närande och välsmakande. På smakens fordran, som onekligen mången gång kan vara nyckfull, särdeles hos barnet, lyssnades ej, icke heller gjordes alltid afseende på hungerns maning att få äta.

Luften, den vidsträcktaste materie på vår jord, är ett fullständigt commune bonum: den tillhör lika mycket den fattige som den rike, den unge som den gamle, kvinnan som mannen. Intet lif är tänkbart utan luft, ålminstone intet människolif. Luftens konstituerande beståndsdelar: syre, qväfve, kolsyra, vattengas äro i mängdförhållande så lämpade till hvarandra, att de göra luften tjenlig till andning. Dock kan anmärkas, att vattengasen vexlar icke så obetydligt på olika ställen under olika förhållanden på vår jord. Luften kan vara vår välgörande vän, men den kan ock framträda som en dödande fiende, då den förorenas af för honom främmande ämnen; kolos kan döda, ohälsosam kan luften blifva genom att använda vårt boningsrum till tvättstuga eller kök. En svår fiende smyger sig in i våra boningar samtidigt med oss själfva: genom utdunstningen från våra lungor och yttre huden uppkomma nämligen organiska ämnen, stadda i

förruttnelse, hvilka, om de finnas i någon betydlig mängd, blifva ett mördande gift.

En hvar har säkert känt en högst obehaglig lukt, då han inträdt i ett illa ventileradt rum, bebodt af flera personer.

Denne fiende har ej undseende att inträngа i de rikares boningar, om man ej genom tillräcklig ventilation är på sin vakt mot densamma, men de svåraste härjningar gör den bland den fattiga klassen, som bebor trånga boningar. På den tid, som här är i fråga, var det i föräldrahemmet liksom i allmänhet illa beställdt med ventilationen. Fönster kunde ej öppnas, och man tänkte ej på att öppna dörrarna för att insläppa frisk luft.

Oren luft medför faran att försvaga både de kroppsliga och andliga krafterna. Att förskaffandet af frisk luft kan erbjuda svårigheter för den fattige medgifves, men en fast, god vilja kan åstadkomma mycket härutinnan.

Klädernas syfte är att värma, skyla och att vara en anständig prydnad. Människan behöfver en inre värme af 37° Cels. Denna värme skall hon själf producera, och hon har för detta ändamål resurser inom sin egen organism, nämligen eldstäder, snart sagdt öfverallt. Hon måste underhålla denna värmegrad, ty hon kan icke lefva med många grader under eller öfver densamma. Hon förlorar värme genom utstrålning, ledning, utdunstning i mängdförhållande efter den yttre temperaturens

högre eller lägre grad. Man finner häraf vikten, att kläderna äro varma i förhållande till årstiden, och det är bekant, att dåligt värmeledande kläder äro behöfliga under vintern. Det följer äfven häraf, att otillräckliga kläder verka försvagande, ty värmeproduktionen tager sitt brännmaterial af födoämnen. Kläderna måste äfven vara rymliga och rena. Trånga och osnygga kläder äro ytterst skadliga. I föräldrahemmet liksom på många andra ställen försyndade man sig storligen häremot.

Bad. Intet hygieniskt medel torde af allmogen så försummas som bad. Det gifves personer, som icke vilja veta af några bad, och på frågan: hvarför denna uraktlåtenhet, svara de vanligen med detta intet vägande argument, att de känna personer, som, utan att bada, äro friska ändå. Det är en dålig logik att draga den slutsats, att fastän en och annan utan olägenhet kan missbruka eller förakta ett godt hygieniskt medel, äfven andra skulle kunna göra på samma sätt. Många krämpor skulle förebyggas, veklighet och ömtålighet skulle förhindras att framkomma hos ungdomen, om den stålsatte sig med bad.

I föräldrahemmet var ej brukligt att bada. Som barn och under första ynglingaåldern badade jag ytterst sällan. Denna försummelse hade nog sin andel uti en viss slapphet och klemighet under nämda år.

Min teoretiska uppfostran. Den bokliga undervisningen under barnaåren och första ynglinga-

åren inskränkte sig till att kunna läsa svenska böcker samt lilla och stora katekesen utantill. Jag började vid 6 års ålder att läsa abc för en äldre broder, och man skrattade åt ett yttrande af mig vid första lektionen, nämligen att jag sade: »det måtte jag väl kunna». Min barnsliga föreställning var, att hvad som var litet måste vara lätt och däremot det stora och utsträckta svårt. Läsningen gick mekaniskt och mest på egen hand. Bokstäfverna lärdes, stafningen också, och renläsningen gick tämligen fort, så att vid 7:de och 8:de året kunde jag obehindradt läsa svenska böcker och lilla katekesen utantill. Vid 9 års ålder undervisades jag under ett par månader i en ambulatorisk skola och läste där »långkatekesen» utantill, så att jag vid 10 år var tämligen säker i densamma. Uppmärksamheten och smaken voro ej riktade åt annan läsning, så att jag ej var smittad af den ganska allmänna föreställningen, att katekesen är dödande tråkig. Vid 13 års ålder fick jag undervisning i en skola under några månader i räkning och skrifning. Min bokliga undervisning var nu ansedd fullgjord. Den hufvudsakliga undervisningen och lärdomen bestod uti att läsa katekesen och bibeln. Detta var naturligtvis mycket å ena sidan samt litet å en annan: man behöfver vyer äfven inom andra områden.

Hvad kan vara orsaken till den allmänna trögheten och motviljan för katekesen? Som orsak

därtill synes mig vara, att man börjar för tidigt. Känsla och förstånd måste i viss mån uppodlas med konkreta ämnen, innan de blifva mottagliga för abstrakta. En annan orsak torde vara, att undervisningen icke är nog enkel och tydlig, äfvensom att man tager för mycket på en gång. Om religionsundervisningen kan mer än om något annat ämne frågas, icke huru mycket som läres däraf, utan huru detta läres och blifver fruktbringande. Härmed har jag ej velat gifva något stöd åt dem, som anse, att religionsundervisningen bör uteslutas ur skolorna. Det skulle leda till hedendom och öppna vägen för materialismen, socialismen, nihilismen och slutligen pessimismen.

Min praktiska uppfostran. Var den teoretiska i allt ej ändamålsenlig, så var den praktiska icke bättre, om hänsyn tages till barnens och ungdomens hälsosamma utveckling. Sysselsättning är utan tvifvel nyttig för barn, om afseende fästes vid anlag, utveckling och krafttillgångar. Sker icke detta, så kan lätt en hämsko läggas på både den andliga och kroppsliga utvecklingen. Vid 8 års ålder började jag valla — omvexlande — kor, får, svin, gäss, i hvilket väder som helst. Att utbyta genomvåta kläder mot torra ställdes ej i fråga. En tröttande sysselsättning var att dagen i ända vara körsven vid plöjning och krokning. Det begagnades 4 hästar för en plog, och det skulle då alltid vara en körsven, som tillhörde det unga släktet. Hunnen till ett och annat år mera,

blefvo göromålen mer ansträngande. Jag fick så småningom deltaga uti alla de arbeten, som höra till ett enkelt landtbruk, såsom plöjning, krokning, harfning, skärning af säden, inbergning, tröskning, födring och skötande af hästar, nötkreatur m. m. I föräldrahemmet förekommo sällan eller aldrig några barnlekar, hvilket gaf åt barnen en anstrykning af en viss nedtryckt stämning. Då jag var 12 år, dog min fader, och jag minnes, att jag fällde bittra tårar. Han var med sina fel en, som förut är sagdt, god familjefader. Jag var, som jag tror, i viss mån favorit hos honom. Detta sluter jag däraf, att han ett par gånger, som jag minnes, tog mitt försvar mot de äldre syskonen. Jag var som barn djärf och frispråkig, ehuru jag sedan blef blyg och tafatt.

Min moder behöll gården så länge hon lefde, och skötte den på samma sätt som förut. Det ansträngande arbetet blef nu något mildradt, och jag hade egentligen ett angenämare lif. Jag var 17 år då hon dog till min stora sorg. Det är väl ganska vanligt, att barn fästa sig innerligare vid modren än vid fadren, och det blir vanligen också en större rubbning i familjekretsen, då modren går bort än vid fadrens bortgång.

Nu började under några år en ganska svår och mödosam tid. Jag fick tjenst hos min svåger, en god man, men som fordrade mycket arbete. Jag hade 12 kr. i lön om året och en uppsättning af kläder. Min nuvarande ställning var allt annat

utom behaglig och verkade hos mig en viss nedstämning. Vid hvarje tillfälle läste jag nya testamentet och lärde mig utantill Romarebrefvet, brefven till de Corintier m. fl. Några andra böcker ägde jag ej, ehuru hågen till läsning var brinnande.

Jag började nu att reflektera öfver mig själf och fann den yttre bilden ej tilltalande: jag var vid 20 års ålder kroppsligen svag och bräcklig, och huru var den inre bilden? Den var grumlig. De rätta moraliska begreppen voro icke alltid iakttagna och tillämpade. Jag hade icke alltid talat sanning; jag hade någon gång ljugit till och med inför mina föräldrar; jag hade icke alltid varit lydig, som jag borde; icke vördat och älskat dem som barn böra göra. Jag kifvades ofta med syskonen. Min karaktär var en blandning af godt och ondt: jag var på en gång bestämd och vacklande, ädel och lumpen. Det var så mycket i min karaktär, som borde bortarbetas, och å andra sidan mycket, som borde förädlas.

Vid dessa reflektioner blef jag tungsint och ville ibland kasta skulden på mina föräldrar, att de ej nog omsorgsfullt vårdat och tuktat gossen. Det gifves tvänne ytterligheter vid barns uppfostran: den ena är en stor stränghet vid all förseelse, den andra att visa likgiltighet vid så väl ondt som godt. Man menar, att bestraffning af det dåliga skulle förkväfva den goda brodden.

Vanligen anklagade jag mig själf vid denna tidpunkt. Jag tyckte mig vara så dålig, så efter-

gifven för det onda. Jag fann mången gång, att jag lät de dåliga böjelserna råda, sinliga begär taga öfverhand. Jag föll i en djup ånger öfver min lefnad och var i hög grad orolig. Jag trodde på en Gud; på ett lif efter detta; men ett saligt lif efter detta upplåtes endast åt från synden frigjorda andar. Min oro stillades först, då jag fick blicken fäst på den syndfrie mannen, som hängde på korset och sade till den ångerfulle syndaren: »I dag skall du vara med mig i paradis.»

Jag vann nu frid inom mig själf, men var ej belåten med min lefnadsställning. Jag hade fått en oöfvervinnelig[1] lust att studera, men visste ej, hur jag skulle bete mig för att sätta detta i fullbordan. Dessutom voro flera betänkligheter därvid. Jag var 21 år gammal och hade egentligen inga tillgångar. Arfvet efter föräldrarna delades mellan 8 syskon, och det blef följaktligen ej någon större lott på hvar. Jag plågades verkligen vid denna tid af oro och ovisshet, om hvad jag skulle afgöra. Jag väntade dag efter dag, att något afgörande tillfälle skulla yppa sig, och eget nog skedde detta också. En dag kommer en ung man helt oväntadt och frågar efter mig. Han säger genast, att han hört, det jag önskade studera, och att han vore färdig att gifva mig den första undervisningen. Han var nämligen informator hos en familj, boende i församlingen, och skulle inom en månads tid resa till Lund för att afsluta prest-

examen. Om jag så önskade, så kunde jag få resa in med honom och börja studierna.

Jag vill här nämna några ord om denne för mig så käre lärare och vän. Hans namn var Vilhelm Sjöstrand. Han blef prest och efter några års tjenstgöring som adjunkt och komminister utnämdes han till kyrkoherde i Lenhofda församling. Han var en sann kristen och en varm, nitisk själasörjare. Jag besökte honom för några år sedan och fann honom lycklig i skötet af sin älskliga familj. Jag bär hans bild i tacksamt minne — han gick med döden bort för ett par år sedan.

Åren mellan 1840 och 1857.

Jag inskrefs 1840 i studentcorpsen. Det var på denna tid tillåtet att blifva inskrifven som student utan aflagd studentexamen. Det var vanligt, att ynglingar från ena eller andra läroverket reste till Lund, kanske innan de voro mogna för studentexamen. Säkert är, att det för mången dröjde till och med åratal, innan examen aflades. För mig blef detta till obehag att stå inskrifven som student blott till namnet; personer, som icke kände förhållandet, att jag först nu börjat studera utan någon föregående skolgång eller privat undervisning, trodde att jag hörde till dem, hvilka skötte sina nöjen, men ej studierna.

Jag började mitt arbete med orolig ifver. Af dygnets 24 timmar använde jag bestämdt mer än hälften däraf till studier. Jag läste latin och grekiska, historia, geografi och matematik m. m. hufvudsakligen på egen hand, och arbetet kröntes under första året med tämligen god framgång. Jag fick reda på de kvantitativa fordringarna i hvarje ämne, som måste inhämtas för genomgående af fullständiga studentexamen. Jag beräknade nu, huru lång tid det skulle åtgå för att blifva färdig att aflägga denna examen, under förutsättning att studierna ginge med samma framgång som hittills. Efter denna beräkning skulle jag medhinna att aflägga studentexamen efter omkring 3 år; men de mänskliga beräkningarna gå icke alltid i fullbordan. Under andra året från studiernas början gingo dessa också bra, men redan vid början af 3:dje året öfverfölls jag af ett slags domningstillstånd. De intellektuela förmögenheterna liksom nedtyngdes. Den moraliska kraften omtöcknades och det värsta af allt var, att en likgiltighet kom öfver mig; en sorgbundenhet plågade mig och jag förmådde knappast läsa något. Ett helt år förgick nära nog utan förändring af detta tillstånd, men lyckligtvis började en ljusning förspörjas. Läsningen begynte gå bättre, dock var jag nu mycket försiktig att ej öfveranstränga mig; gymnastik begagnades dagligen, långa promenader gjordes, jag gick tidigt till sängs. De fysiska krafterna ökades, de andliga liksom på

nytt uppvaknade till lif och spänstighet. Intresset för studier återkom. Jag lyckades genomgå de för studentexamen bestämda ämnen och kunde år 1844 aflägga fullständig studentexamen.

Ekonomisk sparsamhet var af nöden för att undvika den förderfliga faran af skuldsättning. De 2 terminer, som Sjöstrand stannade kvar i Lund, bodde vi tillsammans och hade ett gemensamt rum för 25 kr. i terminen utom eldning och städning. Middag hämtades för 10 kr. tillsammans i månaden; till morgon och afton hämtades mjölk, smör och bröd. Vi lefde mycket enkelt och billigt. Efter Sjöstrands bortresa inskränkte jag mig ändå mera genom att hyra ett mycket billigt rum och tillsammans med en annan hämta middag för 8 kr. i månaden — således 4 kr. på hvar. Till morgon och afton förskaffades mat från landet.

Det är redan nämndt, att inskrifning i studentcorpsen före aflagd studentexamen lände mig till olägenhet, som jag ofta erfor. En dag blef jag kallad till inspektorn, som var högeligen ond och utgöt sina vredesskålar öfver mig. Han var nämligen bland dem, som trodde, att jag låg vid universitetet utan att sköta studierna. Han fick naturligtvis veta rätta förhållandet och urskuldade sig därmed, att det var för honom omöjligt att kunna känna till alla studenters lefnadssätt.

Jag hade nu efter 4 års studier öfvergått från bonddräng till »liber studiosus», men därmed hade

ej drängfasonerna försvunnit, hvilket förorsakade mig mycket obehag. Bondlifvet var vid den tiden mycket olikt mot hvad det nu är. Svalget mellan herrskap och bönder var så stort, att några likhetsöfvergångar icke syntes. Olikhet uti allmogens bildning torde väl hafva varit då, som nu, olika på olika orter, men jag medförde erfarenhet blott från den lilla krets, inom hvilken jag rört mig. Ovana vid sällskapslif och det obehag, som däraf möjligen följer, kan väl synas såsom en obetydlighet och betraktas som en likgiltig sak, men jag var ytterst känslig och ömtålig härför. Satiren och hånet äro ej skonsamma. Den förra sårar kanske lindrigt, det senare däremot gifver ofta obotliga sår.

Min synvidd inom den mänskliga världen var mycket begränsad, och den var icke heller stor inom studentlifvet. Jag höll mig uti bakgrunden dels af nödvändighet, dels af försiktighet att icke för mycket blottställa min oerfarenhet. Att flyktigt studera den lilla värld, som kallas studentlif, erbjuder ingen svårighet, ty det grupperar sig på ytan efter den olika anda, som rörer sig i det inre. För min subjektiva uppfattning presenterar studentlifvet sig i följande grupper:

Den allvarliga gruppen, utgöres vanligen af söner till embetsmän, förmögna familjer, militärer och läkare. Gruppen af sådana individer är till antalet ej stort, men utgör en god kärna bland den studerande ungdomen. Flere om icke de fleste

af dessa individer äro kända af förmän och lärare samt af förmögna familjer, boende inom universitetsstaden. Individer, tillhörande denna grupp, blifva vanligen inbjudna i familjer. De lefva i alt ordentligt, studera ordentligt, taga examen i rättan tid, kläda sig »stiligt» och uppföra sig »comme il faut». De äro omtyckta och afhållna af lärare och förmän, men hafva däremot ingen större sympati hos de öfriga studenterna. Detta torde bero på en viss afund hos dessa senare och en benägenhet till öfversitteri hos de förra.

Den flitiga gruppen utgöres af ett litet antal individer, vanligen handtverkssöner, torparsöner och söner af själfständiga bönder. De hafva vanligen kommit in på studiebanan — man kan gärna säga — af inre behof. De lefva för sig själfva och för sina böcker, afhålla sig ifrån världsliga nöjen: såsom baler, teater, kortspel m. m. De studera ihärdigt med god framgång fastän olika härutinnan, ty gåfvor äro olika. De besöka ordentligt de föreläsningar, som leda till deras mål — kyrkan, ty de blifva merendels prester. De bevista ordentligt gudstjensten och religiösa föredrag. De äro sparsamma dels af behof, dels af princip. De lefva ytterst enkelt och anständigt.

Den oordentliga gruppen. Till denna grupp höra, dess bättre, blott få individer. De ligga, som det heter, vid universitetet utan att egentligen göra något i studieväg. De försumma föreläsningar,

älska bullrande nöjen och excesser, begå ofta dårskaper af olika slag, slösa med penningar, som deras föräldrar eller målsmän skicka dem eller i brist på dessa källor sätta de sig i skuld. Det går termin efter termin, år efter år, utan att de taga examen och flera af dem aflägga aldrig studentexamen: — ett sorgligt studentlif, som slutar med förstörd kassa, undergräfd hälsa, förslösadt anseende och människovärde.

Den glada gruppen. Studentlifvet har från äldre tider varit lofprisadt och besjunget i vers och prosa såsom den lyckligaste tidsperiod. Naturligtvis menas därmed ej den glädje och uppsluppenhet, som uppkomma vid glasens klang, eller den berusning, hvilken kan framkallas genom sinliga dårskaper, utan den ungdomliga friskhet, den ljufva frid och lugna sinnesro, som ärligt studium och rena seder skänka. Plikttrohet och ett anständigt lefverne skänka alltid tillfredsställelse i hvarje tidsperiod. Vackra äro sommaren och hösten, men hänförande är våren med hoppets perspektiver. En sådan vår och tidpunkt är studentlifvet med sina framtidsidealer, sin tro och förtröstan på en glad, kommande framtid, »sin sorg blott i rosenrödt».

Vexling är en lag, som gör sig gällande inom ändlighetens värld. Förhållanden inom studentlifvet äro nu olika mot hvad de voro 1840. Tvifvelsutan voro förändringarna en öfvergång från sämre till bättre — ett framåtskridande. De olika grup-

perna torde dock nu, som förr, hafva sina representanter i samlandet af arbetskraft för en kommande tid, men också sådana, som bortslösa sitt timliga och eviga väl.

Hvad betyder dagens äflan att komma in på studiebanan? Är det stora anlag, som garantera framgången, är det en osläcklig hunger och törst efter kunskaper och bildning, är det en bestämd vilja att gagna fäderneslandet, så är valet berättigadt och önskvärdt. Men är det endast fåfänga, som utgör motivet att sträfva fram mot embetsmannabanan, då är valet illa; ty säkert drages med i den starka strömmen en och annan från en mera lämplig plats. Att göra en noggrann självpröfning och därpå grunda arbetsriktningen är svårt, men af högsta vikt. För min del företog jag ett slags granskning af mina andliga och materiela tillgångar, men kom icke längre än till ett frågetecken. Jag beslöt likväl att vända mig åt den medicinska banan. Det inträffar icke sällan, att en händelse inverkar på en annan. En läkare besökte min moder under hennes sjukdom, då jag var helt ung, men väckte inom mig den föreställningen, att det skulle vara skönt att vara läkare för att kunna hjälpa sjuka. Denna föreställning låg sedan under åratal slumrande, men utplånades icke, utan steg fram och understödde beslutet att välja den medicinska banan.

Den examen, som närmast förelåg, var philo-

logico-philosophisk kandidat-examen, som erbjöd icke mindre än 12 olika ämnen. Det kan synas med skäl, att en förberedande examen, som fordrar så många olika ämnen, är nog mycket anspråksfull. Det är sannt, att det icke var nödvändigt att vara godkänd i hvarje ämne, men man var dock tvungen att taga examen uti desamma. Man har utan tvifvel gjort ganska rätt uti att minska fordringarna i denna examen.

Plankartan låg nu liksom uppslagen och manade till flit, men fliten infann sig icke genast. Studierna togo ingen fart. Det var som en andlig förslappning hade gjort beslag på själsförmögenheterna och höll dem fjättrade. Åtskilliga föreläsningar besöktes likväl, men — vare sig af min slapphet eller däraf, att de rörde sig i en sfer för hög för min ståndpunkt, nog af — jag tyckte mig ej draga däraf behörig nytta. Jag studerade efter en dålig metod: jag läste än det ena, än det andra ämnet utan att gå till botten med någotdera. Detta var ett missbruk af tid och krafter. Jag fann omsider det dåraktiga i detta sätt, men gjorde mig hemfallen till en annan ytterlighet: jag läste blott ett enda ämne i sänder. Detta var en förlust af tid, ty nog kunde man omvexlande läsa t. ex. 2 ämnen samtidigt på kortare tid, än att först läsa det ena fullständigt och så det andra.

Ett par år gingo på detta sätt utan att några stora framsteg gjordes i studieväg; däremot hade

jag mycken kroppsöfning: gymnasticerade dagligen och ihärdigt, vann i sanitärt häñseende fördelar, blef kroppsligen stark och spänstig. Jag fann under tiden, att de andliga förmögenheterna uppväcktes ur sin domning. Jag började med allvar studera de i examen förelagda ämnen till det mått, som jag trodde skulle gälla till tentamen och examen. Det latinska skrifprofvet undangjordes, jag började tentamina och fick examen den 18 December 1849 med nedanstående betyg:

Grekiska språket	*Cum adprobatione admittitur.*
Praktiska Philosophien ...	*Adprobatur.*
Astronomien	*Adprobatur.*
Chemien	*Adprobatur.*
Latinska språket	*Facile admittitur.*
Æsthetiken	*Insigniori cum laude adprobatur.*
Physiken	*Adprobatur.*
Botaniken	*Non sine laude adprobatur.*
Zoologien	*Adprobatur.*
Mathematiken..................	*Admittitur.*
Theoretiska Philosophien	*Adprobatur.*
Historien	*Cum laude adprobatur.*

Utom de för examens godkännande förelagda betyg lyckades jag erhålla åtskilliga öfverbetyg, såsom i estetiken, historien, botaniken. Jag erkändes som medico-philosophie kandidat och var nöjd och tillfreds med mig själf och alla mina lärare, hvilka jag tyckte voro tillmötesgående med ovanligt stort tålamod. Missnöje hos dem, som taga examen och

anspelning, att för stor stränghet från lärarnes sida skulle mot dem äga rum, torde åtminstone i de allra flesta fall bero på missuppfattning från lärjungarnes sida. Det är möjligt, att en lärare, som icke kan vara mer än människa, någon gång kommer ur jämvikt; men en uppenbar orättvisa gör han sig enligt min tanke ej skyldig till. Jag för min del hyser en uppriktig högaktning och vördnad för alla de lärare, med hvilka jag genom tentamen och examen kommit i beröring.

Frågan var nu att afgöra, hvilken examen jag härnäst skulle taga. En gymnastiklärare gaf mig rådet att resa till Stockholm och genomgå Gymnastiska Central-Institutets teoretiska och praktiska gymnastikkurser. Efter öfvervägande af denna fråga och min ekonomiska ställning, beslöt jag följa kamratens råd. Genom ett ytterst sparsamt lefnadssätt hade jag hittills undvikit att sätta mig i skuld och ägde 260 kr. öfver på mitt arf, med hvilka penningar jag reste till Stockholm med den föresats att ej misströstande sörja för morgondagen.

Jag var obekant med stockholmsförhållanden, såväl i ett som i ett annat afseende, men lyckades blifva antagen som elev vid Kongl. Gymnastiska Central-Institutet under läsåret 1851—52. Jag blef inackorderad i en privatlärares familj för 20 kr. i månaden — ett ovanligt billigt pris. Mitt värdfolk hade godheten förutsäga, att jag fick hålla till godo med ytterst tarflig mat samt ett mycket litet rum.

Jag vill till deras heder erkänna, att jag tillgodosågs öfver förväntan med mat och rum.

Under min första vistelse i Stockholm råkade jag ut för en stor fara, en svår fiende — nämligen tviflet. Jag började känna, att »kärleken icke mer var brinnande», trons visshet rubbades, hoppets lampa fördunklades. Tviflet hade så många invändningar att angifva mot Guds personliga tillvaro, själens odödlighet och ett lif efter detta. Förnuftet stod bankruttsmessigt inför denne mäktige fiende, som var nära att störta mig i materialismens förkrossande makt. Jag förskräcktes för denna afgrund, som har slukat tusende och åter tusende. Jag känner väl materialister, hvilka lefva till utseendet ett förnöjsamt och lyckligt lif, men jag anser icke dess mindre materialismen såsom den största fara en människa kan råka ut för, hon må vara ung eller gammal, kvinna eller man. Huru skall man undgå den materialistiska världsåskådningen? Den kristna religionen gifver ett värn mot densamma. Den förlänar trons visshet, kärlekens värme, hoppets säkerhet och bönens kraft. Utrustad med dessa vapen, kan man lefva lyckligt och saligt dö.

Den 1:sta Oktober 1851 började den teoretiska och praktiska gymnastikkursen vid Gymnastiska Central-Institutet. De praktiska öfningarna voro mycket ansträngande, och undervisningen upptog hela min tid. Jag nästan ångrade, att jag börjat denna kurs, ty det gick ett helt år förloradt för mina

andra studier; men jag fortsatte till dess slut 1852 och erhöll då i examen den 3 April nämde år nedanstående betyg:

»Teoretiska läroämnen:

Gymnastikens grunder.................... *godkänd.*
Beskrifvande Anatomi.................... *godkänd.*
Anvisande Anatomi .... *berömlig.*
Fysiologi .... *berömlig.*
Beskrifvande Apparelj-Gymnastik ... *god.*
» Linie-Gymnastik ...... *godkänd.*
» Bajonettfäktning ...... *godkänd.*
Grunderna för vapenöfning .... *god.*

Praktiska läroämnen:

Apparelj-Gymnastik .... *godkänd med beröm.*
Voltigering.................................... *berömlig.*
Linie-Gymnastik .... *berömlig.*
Dissektion .... *godkänd.*
Värjföring .... *godkänd med beröm.*
Sabelföring..................................... *berömlig.*
Bajonettföring .... *godkänd med beröm.*
Kontrafäktning med värja.............. *godkänd med beröm.*
» » sabel.............. *berömlig.*
» » bajonett .... *berömlig.*

Instruktionsfärdighet:

Apparelj-Gymnastik .... *försvarlig.*
Linie-Gymnastik .... *försvarlig.*
Värjföring .... *god.*
Sabelföring..................................... *god.*

Bajonettföring .... *godkänd.*
Kontrafäktning med värja.............. *godkänd.*
» » sabel.............. *godkänd.*

Gabr. Branting, Gymn.-Förestånd. *Fredrik Wahlfelt,* t. f. Öfverlärare. *Hj. Ling,* t. f. Lärare.

Sam. Th. von Vegesack, t. f. Lärare. *Anton B. Santesson,* t. f. Lärare.

G. R. Silfversvärd, t. f. Lärare.

Utom gymnasten och litteratören A. B. Santesson hafva alla de lärare, hvilka här tecknat sina namn, gått öfver tidsgränsen, och det är med en nästan helig bäfvan jag, stående nära — som det kan synas — den mörka flod, som leder till evigheten, skådar dessa namn på mina forna lärare. Jag har af alla ett kärt minne och har endast godt att säga om dem. Jag endast beklagar, att jag ej med större energi och varmare intresse tillgodogjorde mig deras lärdomar. På grund af högre betyg blef jag bland flera sökande antagen till underlärare vid Institutet med en årlig lön af 450 kronor. Arbetet ökades följaktligen, ty nu skulle jag fullgöra åligganden, som följde med lärareplatsen jämte mina öfriga studier. Medicine kandidat-examen var nu den, som närmast förelåg, och nu var det att läsa och gymnasticera. Min ekonomiska ställning förbättrades. En liten skuld, som jag hade

ådragit mig under kursen vid Gymnastiska Central Institutet, afbetalades, och jag var åter skuldfri. Sedan jag fått en vikarius på min plats vid Institutet, reste jag till Lund under vintern 1853—54 för att där så fort möjligt var aflägga medicine kandidat-examen, hvilket ock lyckades den 17 Maj 1854, då jag godkändes med följande betyg:

Anatomi och fysiologi .... *Adprobatur.*
Förlossningskonst.................. *Non sine laude adprobatur.*
Praktisk medicine .... *Med beröm godkänd.*
Teoretisk medicine .... *Non sine laude adprobatur.*
Farmakologi och farmacie ... *Adprobatur.*

Jag hade åfven nu ådragit mig en liten skuld och var angelägen att återgälda den; gaf för detta ändamål privata lektioner i gymnastik och fäktning samt inrättade i Stockholm jämte löjtnant — sedermera professor — Ulrich ett gymnastiskt Institut för sjuka och friska. Det kan synas djärft att såsom blott kandidat behandla sjuka med gymnastik; men jag hade tjenstgjort som rörelsegifvare dels på Gymnastiska Central-Institutet, dels på Gymnastiskt-Ortopediska Institutet och hade förvärfvat en viss praktisk erfarenhet. Det är med sjukgymnastiken som med mycket annat: den kommer att gå efter en viss rutin.

Tjenstgjorde 1855 från $^{26}/_{5}$ till $^{27}/_{7}$ såsom Uppbördsläkare å en bataljon kanonjollar samt från samma år $^{16}/_{8}$ under $4^{1}/_{2}$ månad såsom extra läkare vid Flottans Station i Stockholm.

Arbetet hopade sig. Tjenstgöringen på Institutet jämte det enskilda Institutets arbete fordrade sin tid; tjenstgöringen på sjukhusen kunde icke försummas, men medicinelicentiatexamen skulle tagas och fordrade icke så liten tid — synnerligen i praktiskt hänseende. Jag kunde dock taga densamma i Maj 1857 och erhöll nedanstående betyg:

Praktisk kirurgi och förlossningskonst	*Non sine laude adprobatur.*
Praktisk medicine..................	*Adprobatur.*
Kemisk toxicologi	*Adprobatur.*
Teoretisk medicine och rättsmedicine	*Non sine laude adprobatur.*

Disputerade för medicine graden 1857; erhöll doktorsdiplom 1858.

Från år 1857—1889.

Från en mycket trång begränsad synkrets hade den gradvis vidgat sig. Jag hade blifvit anvisad upphöjda punkter, som voro nödvändiga att intaga för att friare kunna skåda framåt på den föreliggande vägen. Men det är ej nog med fördelaktiga synpunkter, det fordras äfven ett andeligt öga att se med; detta kan vara mycket olika hos olika individer, men en och hvar bör vara nöjd med, hvad han härutinnan fått. Den andliga skarpsyntheten, som finnes hos en och annan, är en lycklig gåfva;

ty de, som äga densamma, kunna rödja väg för mindre begåfvade. Jag var glad öfver det mått jag fått och var nöjd och lycklig öfver det mål jag hunnit. Mitt arbetsfält blef hädanefter under vintrarne i Stockholm och under sommarmånaderna i Marstrand.

Aflade 1861 legitimationsed, förordnades 1862 den 16 Maj af Kongl. M:t till ledamot af komitéen för utarbetande af förslag till reglemente för Gymnastiska Central-Institutet samt till ordnandet af gymnastikundervisningen i riket. Jag blef ledamot af Svenska läkaresällskapet den 26 Maj 1863. Förordnades af Kongl. M:t 1864 den $^{27}/_{7}$ att vid Gymnastiska Central-Institutet förestå öfverlärareplatsen inom den medicinska afdelningen och erhöll 1865 den $^{19}/_{6}$ fullmakt å nämda öfverlärarebefattning.

Det blef nu för mig en tid af strängt arbete, men det ena året likt det andra. För att gifva en föreställning om arbetets vidd må nämnas antalet timmar i veckan, som upptogos på Gymnastiska Central-Institutet med officielt arbete: 2 tim. arbete med sjukgymnastik för herrar hvarje morgon, 2 tim. sjukgymnastik mellan 9—11 för fruntimmer, utgörande tillsammans 24 timmar i veckan; 2 tim. anatomi för fruntimmer och 2:ne i fysiologi, 2 tim. fysiologi för herrar, 2 tim. praktisk öfning med sjukgymnastik; således tillsammans 32 timmar i veckan.

Om aftnarna — isynnerhet under senare åren — gafs privat undervisning i sjukgymnastik för me-

dicine studerande. Dessa privatkurser besöktes af ett betydligt antal och omfattades med varmt intresse af eleverna.

Fosterlandsvännen betraktade med ett visst vemod öfvermängden af dem, som sökte komma in på embetsmannabanan. Härtill kom, att kvinnan under senare åren gjorde anspråk på samma rättigheter som mannen. Man har väl velat förneka befogenheten däruti på grund af, att hennes anlag icke skulle peka åt samma håll som mannens, att hennes fysiska och andliga krafter skulle vara annorlunda än mannens. Tages denna uppfattning mera allmänt, så ligger uti densamma en viss sanning; men liksom den ena mannen kan vara olik den andra, såväl till sin fysiska som andliga natur, så kan ock den ena kvinnan vara mycket olik den andra. Erfarenheten visar, att det gifves kvinnor, utrustade med förmögenheter, hvilka göra dem vuxna till lösandet af uppgifter enahanda med dem, som man har velat anse uteslutande tillhöra mannen.

Det skulle vara en orättvisa att förneka kvinnan rättighet att söka sådan befattning, som hon har visat sig vara i stånd att sköta.

Kvinnan vill blifva gymnast, och härtill äger hon full rätt. Hennes anlag mana henne därtill — och fysiska och andliga krafter förneka henne icke denna sysselsättning. Sedan Kongl. M:ts stadgar af 1864 för Kongl. Gymnastiska Central-Institutet

och för gymnastikundervisningen i riket utkommit, började en kurs i gymnastik för kvinnor. Det var endast 2:ne finska flickor, som jag första kursen undervisade och examinerade. Andra året fördubblades antalet, och sedan ökades detta med hvarje år, så att till slut ett maximum måste bestämmas.

Kvinnan har på detta område liksom på andra visat en ovanlig energi och punktlighet, något som gör henne passande för detta arbetsfält. Hon har också intagit en stor terräng och icke utan med en viss afund hos det andra könet. Såsom exempel på det intresse hon fäster vid nya företag, kan nämnas, att t. ex. ett år voro 120 sökande att komma in som elever vid Institutet, af hvilka dock endast ett tjugotal kunde emottagas. Numera är kursen 2-årig: och de teoretiska såväl som de praktiska studierna äro ganska omfattande. Kvinnan har en stor förmåga att tillegna sig lärdomsämnen, beroende på icke endast hennes andliga förmögenheter, utan äfven på hennes ovanliga punktlighet och ihärdighet.

* * *

Marstrand, Nordens Madeira, mottager tusentals kurgäster hvarje sommar. Såsom gymnast och praktiserande läkare har jag 20 somrar efter hvarandra besökt denna hälsosamma kurort. Sjukgymnastiken var talrikt besökt af båda könen. Hvarje morgon från 7—9 gafs gymnastik åt herrar

och f. m. från 10—1 åt damer. Hvarje eftermiddag från 6—8 lemnades sjukgymnastik till fripatienter. Gymnastiktimmarna besöktes af så stort antal, som utrymmet medgaf. Det var ganska fördelaktigt att meddela sjukgymnastik på detta ställe, där andra inflytelserika faktorer medverkade till förbättring, såsom: den friska luften, lämpliga bad och lämplig diet.

Säkert har Marstrand bidragit att åt sjuka och svaga återgifva hälsa och krafter; — men på långt när icke alla, hvilka besöka denna kurort, göra det i afsigt att sköta sin hälsa, utan syftet är att förskaffa sig nöje och vederkvickelse. Detta är i och för sig själf väl ej något ondt, men det har en afvigsida med hänsyn till samhället. Detta kan väl i ekonomiskt hänseende hafva fördelar af främlingarna, men lider bestämdt förlust i moralisk hänsyn. Att se unga och friska personer sträfva endast efter nöjen och förströelser och omgifva sig med lyx och öfverflöd verkar demoraliserande. Hvem kan undra öfver, att den, som utför det gröfre arbetet och drager dagens tunga och hetta, tycker sig vara berättigad att njuta utaf lifvet lika väl som den, hvilken lefver i öfverflöd. Erfarenheten visar också, att kurorter i allmänhet moraliskt försämra befolkningen på stället.

Själf tillbragte jag sommarferierna i Marstrand under mycket arbete, och det var detta, som bidrog att göra vistandet angenämt.

Jag hade vidsträckt praktik hos skärgårdsbefolkningen. Det var i det hela ett lätt arbete, ty sjukdomsformerna voro ytterst få, såsom företrädesvis kronisk magkatarr, bleksot, reumatism.

Marstrand och bohusländska skärgården öfver hufvud äga en underlig natur med sina kala, söndersprängda, klufna klippor. Somliga säga: det är vackert, andra att det är fult — alt efter de olika intryckens reflekterande i fantasiens spegel. Man trampar ej på doftande blomsterfält, man tilltalas ej af högtidligt susande skogar, af leende fält och skogbevuxna höjder. Naturen är stel och hård — men stämningsfull är den. Hafvet är imponerande: öfverraskande i sina bränningar, sublimt i sitt lugn. Mäktigt tala till oss klippor och skär om en omätlig kraft, som söndersprängt och lägrat dem på det sätt de numera visa sig. Jag har tillbragt mången afton ensam på dessa klippor och beundrat stillheten och ljufheten i luften under intryck af hafvets sakta sorl omkring mig samt den högstämda stjärnesången ofvan. I sådana ögonblick tycker man sig vara fjärran från jordens bekymmer men närmare allmakten.

I Marstrand såg jag för första gången den kvinna, som skulle blifva min hustru. Emma Wilhelmina Nordstedt — dotter af fältläkaren och Riddaren af K. W. O. doktor Peter Ulrik Nordstedt och Beata Sofia Palmstjerna — blef föremål för min kärlek. Jag hade redan lemnat långt

bakom mig ungdomsåren, men i kärleken fans dock glöd, under hvilkens inflytande nedanstående antecknades: »filosofer och poeter hafva försökt förklara, hvad kärlek är: de förra med vetenskapliga bestämningar, de senare uti sångens olika tonarter; och troligtvis gifves det hvarken man eller kvinna, som ej längre eller kortare tid grubblat öfver kärlekens mysterier. Likväl torde alltid återstå lika mycket eller lika litet att säga om kärlek. Omätlig som rymden, oändlig som evigheten, mångfaldig som anletsdragen, skiftande som färgnyanserna och nödvändig som luften blifver väl kärleken för alltid en olöst gåta, huru den än beskrifves och besjunges. Den öppnar vägen till sällhet och lycka, men förer icke sällan äfven till förtviflan, vansinne och död; »den är, säger madame Staël, historien om kvinnans lif, den utgör en episod ur mannens.»

Genom sin föreningskraft liknar den attraktionskraften i den organiska naturen, lifvet i den organiska skapelsen. I den moraliska världen är den en andlig prisma, som gifver dygden sin glans. Utan kärlek ingen vänskap, ingen familj, intet samhälle, intet fädernesland, ingen skapelse — »Gud är kärleken».

Kärleken är närmast en instinkt, en känsla, som näres och växer af dygd, vänskap, sympati, behag, skönhet. Många andra inverkande medel kunna äfven finnas, såsom: talanger, börd, rikedo-

mar — för att ej nämna koketteriets alla konstknep. Olika kroppskonstitution, olika karaktär, olika kön, olika bildning, olika ålder gifva kärleken olika färg och olika styrka. Den sangviniska och nervösa kroppskonstitutionen anslås lättare och häftigare af kärlek än andra kroppskonstitutioner. Hos den högmodiga är kärleken mera djärf och pockande; hos den egenkära kall och sinlig; hos den milda naturen är den smäktande och öm. Burdach säger: »mannen söker mera den fysiska, kvinnan mera den moraliska skönheten.» Hos den obildade är kärleken naturlig, ofta häftig, våldsam; hos den bildade mera trånande, orolig och rädd, men antar i öfrigt bestämning af personens beskaffenhet.

Ungdomsåldern är företrädesvis tillgänglig för kärlek. En häftig och hastig uppkommande kärlek är stundom blott inbillningens verk och har vanligtvis ingen varaktighet. Däremot är en kärlek, — som har sin styrka i vänskap, i karaktärens likhet, i tycke, smak och bildning samt därjämte helighålles genom rena seder, dygd och gudsfruktan, — lycklig och blifver en skyddande genius mot förförelser och dårskaper. En sedlig ungdom har ofta ett kärlekens ideal, som tänder hågen för verksamhet, håller modet uppe i pröfningarna och kväfver orena begär genom att värma själen för det ädla och goda. Här bör kärleken vårdas som den »vestaliska elden».

Jag har nu lefvat ett lyckligt äktenskap i 28

år och äger trenne barn: en dotter och två söner, af hvilka Hedvig Johanna uppnått en ålder af 23 år, Carl Ulrik Reinhold 22 år och Nils Otto 10 år.

Innan jag tager afsked af Marstrand, får jag uttala till detsamma en uppriktig tacksamhet. Det har gifvit mig dyrbara gåfvor: en älskad maka, förbättrad hälsa, förökade krafter och ekonomiska fördelar.

Då jag 1857 blef medicine doktor, företog jag en utländsk resa på 9 månader och kom därigenom i en obetydlig skuld; men genom min förbättrade ekonomiska ställning var det mig lätt att återbetala den. Min studiebana kostade ovanligt litet: efter en approximativ beräkning till omkring 2,000 kronor.

Jag har endast angenäma minnen från denna så talrikt besökta kurort, dels från de besökande kurgästerna, dels från invånarne, hvilka dock nu gått hädan — åtminstone flertalet af dem, som voro mina bekanta. Så vexlar det: hvad som är i dag, är ej i morgon.

* * *

Jag besökte Ramlösa för att gå tillhanda med sjukgymnastik. Läget är hänförande vackert — och tages hänsyn till företeelser i närheten, så kan det täfla med de skönaste ställen på jorden. Sundet mellan Helsingborg och Helsingör erbjuder ett panorama, som torde fåfängt söka sitt motstycke

annorstädes. Här kan man nästan dagligen få se hundratals farkoster af olika beskaffenhet — olika dimension för olika ändamål — röra sig. Det är det mest storartade skådespel, som man kan få se.

Stället erbjuder alla vanliga hygieniska hälsomedel och däribland sjukgymnastik, som åtminstone förr besöktes ganska talrikt. Jag fortsatte 7 somrar med denna verksamhet eller till dess ålderdomen påminte, att det var tid att sluta. Ålderdomen är onekligen ett skymningslif. Jag tager med förnöjdt sinne afsked från detta ställe, där jag åtnjutit vänskap och godhet. Jag har där tillbragt många angenäma stunder, och väger jag emot hvarandra de angenäma och de oangenäma, så äro de förra mycket öfvervägande de senare: isynnerhet var det mig en kär påminnelse att skåda öfver det sund, som förenar Östersjön med Kattegat — den förra en kär ungdomsbekant, det senare min bekantskap under mina friskaste dagar. Det var högtidligt att se, hur Danmark med sin vackra kuststräcka presenterade sig vänligt för den mindre vackra svenska och skickade med vågen helsning till densamma.

* * *

Under flera år var jag ledamot i Arbetarföreningen i Stockholm och höll under denna tid populära föreläsningar i nämda förening uti olika ämnen, såsom: anatomi, fysiologi, hälsolära. Jag

höll åtskilliga föredrag om arbetarbostäder, om kvinnan, om osedligheten, m. fl.

Verksamheten bland ledamöterna i nämda förening tillfredsställde mig mycket; ty vi förstodo hvarandra. Jag deltog uti diskussionsöfningar, hvilka utgjordes af mycket olika ämnen, såsom: kroppsarbete, intellektuelt arbete, uppfostran, sociala och politiska frågor. På djupet låg fröet sannolikt till de djärfva och positiva uttalanden, som redan framträdde med afseende på politik, religion och flera viktiga samhällsfrågor. Vid ifrågavarande tid voro yttrandena ej hetsiga, utan i allmänhet moderata, och om någon djärft ville framträda, hejdades han vanligen af de lugna och sansade.

Jag var egentligen den förste som därstädes började med föreläsningar, och jag tyckte mig finna, att de lände till nytta liksom äfven de anställda diskussionerna. Om än de icke kunde gå på djupet och fullständigt utreda frågorna, gåfvo de likväl en viss klarhet öfver de upptagna ämnena.

Af mig utgifna arbeten äro följande:

a) **Smärre arbeten af olika innehåll**: 1) Om lungemfysemet, akad. afhandl. för med. gradens erhållande. 2) Fysiologiska föreläsningar vid Gymnastiska Central-Institutet. 3) Bref från utlandet. 4) Bref innehållande reflexioner öfver gymnastiken och Gymnastiska Central-Institutet. 5) Om luft och bad m. m. vid Marstrand. 6) Om sjukgymna-

stiken vid Gymnastiska Central-Institutet under året 1853. 7) Linie- och estetisk gymnastik med figurer. 8) Gymnastiska iakttagelser. 9) Föredrag om kvinnan, 10) om arbetarbostäder, 11) om osedligheten. 12) Anvisning för Marstrands badgäster. 13) Kort framställning om den svenska gymnastiken i Ryssland jämte sjukgymnastiken vid Gymnastiska Central-Institutet under året 1870. 14) Gymnastiska notiser.

b) **Läroböcker**: 1) Sjukgymnastik, 2:dra tillökade upplagan med omkr. 100 fig. i texten. 2) Människokroppens anatomi, 3:dje omarbetade och tillökade upplagan med 110 fig. 3) Lärobok i Histologi och Fysiologi, 2:dra upplagan med 70 fig. i texten. 4) Hälsovårdslära, 2:dra omarbetade och tillökade upplagan med 12 fig.

Om det sistnämda arbetet må anföras följande utdrag ur pressens omdömen:

»Denna bok är, för den praktiska uppställningen, det klara, lättfattliga och uppmärksamheten fängslande framställningssättet förutom flera andra goda egenskaper, utan tvifvel förtjent att synnerligen rekommenderas hos alla dem, som rätt värdera den oskattbara hälsogåfvan.»

»Redigt, kortfattadt, populärt och med stöd af de nyaste vetenskapliga upptäckterna redogöres här för de allmännaste punkter af läran om människans dyrbaraste klenod: hälsan. Intet hem, ja ingen person bör sakna denna förträffliga lilla bok.»

»En liten god bok, som förtjenar vidsträckt spridning.»

5) Hemgymnastik. Den har inom jämförelsevis kort tid utkommit i 3 upplagor. 6) Gymnastiken, historiskt framställd.

c) **Hädangångna svenska gymnaster:** Lars Gabriel Branting — Carl August Georgii — Otto Vilhelm Brouhn — Hildur Ling — Vid gymnasten Liedbecks unga makas graf — Hjalmar Ling — Carl Fredrich de Ron.

d) **Min lefnadsteckning jämte smärre dikter.**

Af dessa arbeten äro till främmande språk öfversatta: »Lärobok i sjukgymnastik» till tyska språket, »Hälsolära» till finska språket, »Hemgymnastik» till engelska och finska språken. Dessutom har jag under flera år varit utgifvare af »Tidskrift i Gymnastik».

Jag är ej blind för fel och brister hos dessa mina alster. Första upplagan af »Människokroppens anatomi» blef också — utan tvifvel med full rätt — skarpt kritiserad. Det som i någon ringa mån kan lända till ursäkt för bristerna är, att behofvet af läroböcker i vissa till gymnastiken hörande ämnen var trängande, att skyndsamhet med utgifvandet af dessa böcker var af nöden, att fältet var oupp-röjdt. I hög grad skonsamt och mildt yttrar doktor A. Wide öfver min verksamhet som skriftställare och gymnast i 1:sta häftet af »Tidskrift i Gymnastik» för år 1889:

»Att skildra Hartelii lifsgärning inom gymnastikens skilda grenar, tilltror jag mig ej, och detta är ej häller min afsikt; men jag är viss om, att han själf liksom gymnaster i allmänhet ser den största och bästa frukten däraf i det fullgoda arbete, hans öfver hela världen kringspridda lärjungar nedlagt i den sjuka mänsklighetens tjenst.

Om Hartelius inom den rent praktiska sjukgymnastiken inlagt den största förtjensten, så är han också å andra sidan den, som kraftigast sökt att förskaffa sjukgymnastiken erkännande som terapeutiskt medel, ehuru väl detta erkännande hit till dags långtifrån är så stort, som det förtjenar. Hartelii sträfvanden att nå detta mål stå dock höjda öfver alt beröm, därom vittna bland annat hans talrika uppsatser i denna med flera andra tidskrifter.

Att först upprödja ett fält är svårt, säger Ling, och detta har helt visst Hartelius fått erfara, då han varit den förste, som skrifvit läroböcker i medicinsk gymnastik. Kritik öfver dessa arbeten har därför ej heller saknats, men hittills har dock ingen förbättrat dem. Det är också i allmänhet lättare att kritisera andras arbeten, än att själf utföra något bättre.»

Vid 69 års ålder anhöll jag hos Kongl. Maj:t om afsked från öfverlärareplatsen vid Gymnastiska Central-Institutet. Afskedet beviljades. Mitt arbete vid Institutet är således slutadt och det skulle vara

lyckligt, om det kunde om detsamma sägas, att det varit ett ärligt arbete. Ett sådant vitsord vore den högsta och största belöning. Självkännedom är svår; men vill man vara uppriktig, så kan man nog få erfarenhet af egna svagheter, ehuru de vanligen falla lättare i andras ögon. Lärjungen iakttager hos läraren äfven mindre svagheter, isynnerhet om dessa hafva en löjlig anstrykning. Läraren undgår ej sin dom — den må vara berömmande eller tadlande.

För min del anser jag, att min verksamhet vid Institutet skulle hafva burit större frukt, om jag ägt ett rikare mått af kunskaper och större förmåga att undervisa, än hvad fallet varit. Jag skulle vilja göra denna bekännelse för en och hvar af mina talrika lärjungar, men därmed har jag erkänt mig stå till dessa i skuldförbindelse, hvilken icke kan inlösas på annat sätt än genom en uppriktig försäkran, att fel och svagheter ej berott på bristande god vilja. Det är med blandade känslor jag tager afsked af Institutet, där min lifsgärning varit. Omdömet om denna må blifva huru som helst, så skall jag dock med glädje minnas *Gymnastiska Central-Institutet.*

SMÄRRE DIKTER

Flertalet af dessa obetydliga dikter nedskrefvos egentligen blott såsom ett rekreationsmedel under annan ganska ansträngande verksamhet, och de utgöra förnämligast omedelbara yttringar af känslan. Det var då ingen tanke på att gifva dem någon offentlighet. Att detta likväl nu skett beror af uppmuntran från en och annan af mina vänner, — hvilket torde få gälla såsom en ursäkt för djärfheten, att de i all sin svaghet framträda inför allmänheten.

Författaren.